

ковині наприкінці XIX – на початку XX століття. – Львів: Вища шк., 1982. – С. 39-42; Statistisches Jahrbuch des k.-k. Ackerban-Ministerium für das Jahr 1910. Forst-und Jagdstatistik. – Wien, 1913. – Tab. XVIII. – S. 241.

⁸⁴ Österreichisches statistisches Handbuch... 1902. – Wien. – 1902. – S. 158-159.

⁸⁵ Bukowina. – 1863. – 22. Febr.

⁸⁶ Stenographische Protokolle des Bukowinaer Landtages der zweiten Session der neunten Wahlperiode 1901 – Anhang XLIII. – Czernowitz (б.р.в.). – S. 234.

⁸⁷ Буковина. – 1901. – №85.

⁸⁸ Stenographische Protokolle... 1901. – S. 258.

⁸⁹ Stenographische Protokolle des Bukowinaer Landtages der ersten Session der zehnten Wahlperiode 1904. – Czernowitz, 1904. – S. 75, 384-392.

⁹⁰ Буковина. – 1907. – 13 жовт.

⁹¹ ДАЧО. – Ф.3. – Оп.1. – Спр. 9930. – Арк. 2-39.

⁹² Народний Голос. – 1913. – 27 трав.

⁹³ Bukowinaer Rundschau. – 1897. – 17. Febr.

⁹⁴ Буковина. – 1898. – 8 чер.; 1906. – 11 лист.; 1908. – 28 серпю; Народний Голос. – 1910. – 19, 22 вер.; Громадянин. – 1910. – 1 січ.

⁹⁵ Буковина. – 1896. – 15 бер., 18, 20, верес., 14 жовт., 26 груд., 1897. – 21 січ.

⁹⁶ ДАЧО. – Ф.3. – Оп.1. – Спр. 11785. – Арк. 1-23.

⁹⁷ Цит. за Чучко М. К. Вказ. праця. – С. 79.

⁹⁸ Stenographische Protokolle... 1901. – S. 282.

⁹⁹ Мордвинов В. Вказ. праця. – С. 36; ДАЧО. – Ф.3. – Оп.4. – Спр. 5636. – Арк. 2-24; Czernowitzer Zeitung. – 1880. 2 Apr.

¹⁰⁰ Буковинський православний календар на звичайний рік 1891. – С. 62-69; Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiskopae – Diözese für das Jahr. – Czernowitz, 1911. – S. 153.

¹⁰¹ Voranschlag der Kurrentgebarung des Bukowiner gr. or. Religionsfondes für das Jahr 1896-1920. – Czernowitz, 1896-1910, 1911-1912. – S. 15-17.

¹⁰² ДАЧО. – Ф.3. – Оп.4. – Спр. 5636. – Арк. 21-22.

¹⁰³ Буковина. – 1897. – 9 трав.

¹⁰⁴ Буковински Вѣдомости. – 1898. – 1 янв.; Die österreichisch – ungarische Monarchie... – S. 164.

¹⁰⁵ Voranschlag... 1896-1912. – S.15-17.

¹⁰⁶ Bukowina. – 1862. – 9. Sept.

¹⁰⁷ Ficker A. Op. cit. – S. 27.

¹⁰⁸ Народна Рада. – 1905. – 1 дек.

¹⁰⁹ ДАЧО. – Ф.3. – Оп.4. – Спр. 5636. – Арк. 1-24.

¹¹⁰ Мордвинов В. Вказ. праця. – С. 92-93; Буковина. – 1885. – 13 жовт.; Спановский Я. – Указ. соч. – С. 32-33; Patria. – 1899. – №359-360.

¹¹¹ Буковина. – 1906. – 30 лист.; Neue Folge. Österreichische Statistik. Herausgegeben von der k.-k. statistischen Zentralkommission. 3. Band. – Wien, 1916. – S. 5.

¹¹² Schematismus... – S. 33-136.

¹¹³ Буковина. – 1907. – 8 груд.

¹¹⁴ Bukowinaer Rundschau. – 1896. – 29. März.

¹¹⁵ Буковина. – 1907. – №5.

¹¹⁶ Stenographische Protokolle... 1904. – S. 430.

¹¹⁷ Volkspreste. – 1911. – 19. Aug.

Voitschi A. Op. cit. – S. 37; ДАЧО. – Ф.3. – Оп.1. – Спр. 16698. – Арк. 160, 162; Спр. 12389. – Арк. 1-2.

Василий Ботушанский
(Черновцы)

ПРАВОСЛАВНЫЙ РЕЛИГИОЗНЫЙ ФОНД БУКОВИНЫ (1786-1918 гг.): СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье освещаются вопросы возникновения, становления и развития самого большого на Буковине в конце XVIII – в начале XX вв. хозяйственного комплекса – Буковинского православного религиозного фонда. Имея формально церковно-религиозную форму, фонд фактически превратился в большое государственно-капиталистическое хозяйство под контролем центральной австрийской власти.

Ключевые слова: религиозный фонд, дирекция, правительство, цесарь, имение, лес, аренда, пропанация, предприятие, хозяйство, арендатор, прибыль, церковь, духовенство.

Vasyl Botushanskyi
(Chernivtsi)

ORTHODOX RELIGIOUS FUND OF BUKOVINA (1786-1918): SOCIO-ECONOMIC ASPECT

The article highlights the issues of appearing establishment and development of the greatest at the Bukovina at the end of 18th – beginning of 20th economic complex called Bukovinian orthodox religious fund. Having church religious form, fund practically became great state capitalistic economy authorized by central Austrian authority.

Key words: religious fund, management, government, emperor, estates, wood, rent, enterprise, economy, leaseholder, profit, church, clergy.

УДК 94:32 (477) „19”

Добржанський Сергій, Флореску Людмила
(Чернівці)

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІЛАРІЯ КАРБУЛИЦЬКОГО

Діяльність Іларія Карбулицького в основному була на освітянському ґрунті. Але громадсько-політичне життя захопило і відомого педагога. Саме через політичну діяльність він намагався розширити можливості української освіти на Буковині.

Ключові слова: Буковина, „Українська школа”, „Руська бесіда”, Іларій Карбулицький, громадсько-політична діяльність, партія, освіта.

В історії українського народу було чимало героїчних, славетних сторінок, коли незважаючи на несприятливі обставини, ризикуючи життям, наші предки захищали свою свободу, боролися проти соціального та національного гноблення. Чужоземне панування, яке розтягнулося на декілька століть, не зламало в народній свідомості віри у краще майбутнє, прагнення до визволення, встановлення

справедливих порядків. На жаль, на сьогоднішній день серед українців часто панує неусвідомленість важливості національної ідентичності та космополітизм. Саме тому приклади людей, зокрема І. Карбулицького, які поклали усе на боротьбу за національну ідентичність, є актуальними. Джерела та література з означеної проблематики є досить широкими. Зокрема, цінними джерелами є „Спомини з мого життя”¹, а також статті та праці І. Карбулицького². Також суттєву інформацію почерпнуто із „Статуту товариства „Руська школа” в Чернівцях”³. Першою аналітичною працею, де оцінюється роль І. Карбулицького, є видання „Ілюстрована хроніка товариства „Український Народний Дім” в Чернівцях 1884-1934”⁴. В роки незалежності України діяльність Карбулицького висвітлювали Т. Марусик⁵ та І. Мусієнко.⁶ Об’єктом дослідження є громадсько-політичне життя кінця XIX – першої половини XX ст. Предметом є роль І. Карбулицького у громадсько-політичному житті краю.

Період другої половини XIX ст. – став часом швидкого розвитку національного руху на Буковині, формування свідомої української інтелігенції, яка взяла на себе основне завдання громадської роботи. До славетної когорти українських просвітників початку XX ст. належить видатний педагогічний і громадський діяч Буковини Іларій Іванович Карбулицький, який зробив вагомий внесок у скарбницю духовного і національного відродження рідного народу. Коло його творчих інтересів дивовижно широке: вчитель-вихователь молодого покоління, дослідник розвитку шкільництва на Буковині, організатор і учасник учительського руху, суспільно-політичний діяч, публіцист, редактор, оратор, співак, музикант і письменник. На різних ділянках суспільного і культурного життя буковинського краю працював самовіддано, з почуттям патріотичного обов’язку, долаючи опір з боку чужих, неприхильно, а то й вороже налаштованих до українства державних систем – австро-угорської, румунської та радянської. Був за політичними переконаннями, як сам казав, „українським радикалом”, що не мирився з щонайменшими проявами фарисейства, перекинничства, ренегатства та сервілізму⁷.

На початку XX ст., незважаючи на численні пертурбації та внутрішні суперечки, народовці були головною суспільною силою українців. Маючи численну підтримку серед населення, вони посилювали роботу серед селян. Продовжувалося створення читалень „Руської бесіди”, яких напередодні Першої світової налічувалося 154 і охоплювали 15 тис. читачів⁸. Гостро ставилися питання про відкриття українських гімназій та інших середніх навчальних закладів. Зростала кількість спілкових селянських кас та інших економічних товариств на селі. Важливим явищем у суспільному житті українців початку XX ст. став бурхливий розвиток молодіжних спортивно-пожежних товариств – „Січей”, на кінець 1910 р. їх було відкрито більш як у 110 селах краю.⁹

Для згуртування українського учительства у 1887 р. засновано товариство „Руська школа”, яке називали „дочкою” товариства „Руська бесіда”. Головна мета його полягала в розвитку і підтримці українських шкіл, сприянні домашньому та публічному вихованню на основі рідної української мови, надання моральної та матеріальної допомоги членам товариства. Членом товариства, згідно із статутом, могла стати кожна письменна особа, яка є українцем за національністю і цікавиться вихованням та просвітою українського народу.¹⁰ Саме з цього товариства починається активна громадська діяльність Іларія Карбулицького, в яку у 1902 р. він вступив. Пізніше очолює заміську філію, його обрано секретарем товариства. Також він був членом комітету товариства, що займався організацією читалень по Буковині та й і в самих Чернівцях. Значну допомогу члени товариства надавали убогим дітям: дарували їм шкільне приладдя та підручники.

Перші свої кроки у громадському житті Карбулицький розпочав, прибувши на проживання у с.Горішні (Верхні) Станівці, коли разом зі своєю дружиною Отілією одразу стає членом Станівецької філії „Руської школи”, яка була заснована у 1898 р. Товариство нараховувало 38 осіб, з яких 34 – учителі. Головою товариства був старший учитель з Долішніх (Нижніх) Станівців Дмитро Альбота, Карбулицького ж було обрано секретарем. Він готує доповіді, з якими виступає на загальних зборах, зокрема у 1911 р.: „Дещо з розвою українського шкільництва на Буковині”; „Наш письменник Іван Франко”. Члени філії здійснюють просвітницьку діяльність серед населення, організують вшанування українських письменників, допомагають коштом при відкритті гімназії у м.Вашківці.¹¹ Починаючи з 1903 року він започатковує видання „Крейцерової бібліотеки”, що виходила маленькими брошурами по 16 сторінок, маючи на меті захопити дітей до читання¹². Також у цей час Карбулицький стає редактором учительської газети „Промінь” (м.Вашківці, 1904-1907 рр.), що мало на меті згуртування українського учительства. У цьому часописі-двоготижневнику друкує своє дослідження „Розвій народного шкільництва на Буковині” обсягом до 20 друкованих аркушів.¹³ На жаль, через несприятливі обставини в час Першої світової війни та румунської окупації буковинського краю воно не було видане, а в 1944 р., уже в період Другої світової війни, зовсім втрачене. І. Карбулицький згадував: „Цих дуже інтересних матеріалів зібрав я дуже багато і велику частину упорядкував до друку (яких 20 великих аркушів друкованих), однак не довелося мені те все видати із-за обставин під час румунської влади. В 1935 році перевізся я зі Станівців до Черновців, а всі ті матеріали знаходилися в забитій скрині на поді літньої кухні в подвір’ї, де квартирували 1944-го вояки. Вони ту скриню розбили і моїми матеріалами варили собі чай. Мені вдалося врятувати тільки малу частину і то не найважливішу”¹⁴.

На початку ХХ ст. робиться спроба вийти за рамки вузьких фахових інтересів, перетворити учительство на впливовий чинник суспільного життя. Зумовлювалося це, в першу чергу, швидким кількісним зростанням українських вчителів та їхнім незадоволенням своїм матеріальним і правовим становищем. Поступово учительство стало в опозицію щодо існуючих політичних порядків. Особливе невдоволення у них викликала надмірна концентрація влади в руках небагатьох лідерів, переважно депутатів Буковинського сейму і австрійського парламенту. Учительство прагнуло виставити своїй кандидатам під час виборів, добивалося демократизації суспільних процесів, вимагало залучення до керівництва національним рухом нових енергійних лідерів. Гострі дебати на сторінках преси викликали питання підвищення учительської зарплати. Для вирішення проблем працівників шкіл у 1906 р. було створено „Вільну організацію українського учительства на Буковині”. І. Карбулицький став співзасновником (разом з О. Іваницьким) створення цієї організації, бере активну участь у її роботі „Крайового виконавчого комітету українського учительства на Буковині”, до якого, крім Карбулицького, обрано 9 чоловік.

У 1909 р. він обирається редактором газети „Каменярі” – органу цієї організації, редагує її до вересня 1911 р. (виходила до 1914 р.), за що неодноразово отримує подяки. На її сторінках публікує (здебільшого під псевдонімами І. Карлик, Об’єктивний) ряд своїх художніх творів (цикл „Образків” – „В бюрі інспектора”, „В кофейні”; оповідання „Різдво” та „Через що інспектор Крілик мало що з розуму не зійшов”, комедію „Наші знакоми”), чимало публіцистичних статей.

Саме на сторінках цієї газети розгорнулися дебати щодо виборів до Буковинського сейму у 1911 р. Карбулицький відстоював ідею того, що вчителі повинні бути серед депутатів, однак вони своєю громадською діяльністю повинні здобути собі в одному чи іншому повіті довіру більшої частини населення. Він (учитель) мусить бути не лише учителем, але й щирим, трудящим громадянином. Має вийти до народу з реальними справами, а не тільки словами¹⁵.

На учительському вічі, скликаному у лютому 1911 р. „Вільною організацією”, І. І. Карбулицький виступив з доповіддю про кандидатів від учительства до Буковинського сейму, в якій порушив питання про висунення кандидатами у депутати і учителів, заперечив всі твердження про те, що учительство це робить лише з власних егоїстичних міркувань. Він різко засуджував бажання силіміць включити всіх вчителів до політичної організації „Руська рада”, через те, що ніколи і ніде про якусь консолідацію з учительством і даним об’єднанням не говорилося, і крім того, офіційних кандидатів висуває буковинсько-українське сторонництво. Карбулицький обстоював ідею висунення кандидатів від буковинського, українського населення – без огляду на партійну приналежність. Вважав, що це можливе лише за

єдності дій політичних партій і порозуміння на період виборів, для чого вони повинні підписати угоду та спільно висунути кандидатів від соціал-демократичної, радикальної партій, „Руської ради” та „Вільної організації”.

Рішенням віча було прийнято: вчителі-депутати будуть вступати до Українського сеймового клубу, підкоряться всім його рішенням, однак у справах шкільних та учительських повинні бути вільними. Також було обрано двох осіб для внесення у списки кандидатів у депутати сейму. Віче зобов’язувало обох обраних осіб бути солідарними у всіх питаннях. Таким „мужами довіри” було обрано більшістю голосів товаришів Данилюка та Карбулицького, які подякували за довіру та присягнули діяти тільки за вказівками „Вільної організації”.¹⁶ І українське сторонництво на Буковині внесло у списки кандидатів у депутати сейму Данилюка від Вашковецького, а І. І. Карбулицького – від Станівецького та Сторожинецького судових повітів. Карбулицький намагався довести, що учительська організація ще ослабла, щоб проводити самостійно якусь політичну акцію, вказував на відсутність солідарності серед учительства, переконував, що учительство мусить зайняти вичікувальну позицію до того часу, поки не переконається, що ніхто не виступить проти. Тільки в тому випадку, якщо „Руська рада” виставить без згоди організації кандидатів від учителів, змушені будуть виставити своїх кандидатів від „Вільної організації”.

Через нечесну підпільну агітацію опонентів Данилюк та Карбулицький змушені були зняти свої кандидатури. Першим це зробив Карбулицький, знявши свою кандидатуру на користь Теодора Іваницького, якого й було обрано більшістю голосів. „Ми не маємо і найменшої причини соромитися того, що декому з теперішньої офіційної листи лучить ся маленька катастрофа, бо хто посмів нас удурити і виставити на сміх, не має права ставити до нас своїх претензій”¹⁷.

На переговорах із послом Васильком було домовлено, що представники „Руської ради” будуть підтримувати кандидатів від учительства, а ті, в свою чергу, забезпечать агітацію за їх висунувців, однак цього не сталося, жодної підтримки не було надано. Кандидати від учителів чесно виконували взяті на себе зобов’язання: підтримували на вічах офіційних кандидатів від партії, агітували за них, виступали проти кандидатів від соціал-демократичної партії, незважаючи на те, що серед них були їхні товариші. Словом, вели чесну і достойну боротьбу доти, поки не зрозуміли, що з боку „Руської ради” не виконувалося жодних зобов’язань. Іван Герасимович видав брошуру „Хто причинив ся до компрометації українського учительства при перших загальних виборах до буковинського сейму краєвого?”, у якій звинуватив у невдачах українського учительства на виборах Карбулицького.

Той, у свою чергу, дав відкриту відповідь Іваницькому на сторінках газети „Каменярі”, у якій зазначав, що Герасимович не міг виступити проти всього учительства загалом, а виступив проти

нього одного, як одного із головних трудівників у організації з метою зробити „Вільну організацію” філією „Руської ради”, а „Каменярі” – похвальною трибуною. Вказав, що постійно переймається учительськими справами і заслуговує на лояльніше ставлення, і ніхто не має права без конкретних даних звинувачувати його у невдачі на виборах, „ніхто не має права, без подання конкретних даних, підсувати мені неблагородних стремлінь і брехнями негувати мої найкрасші заміри”¹⁸.

На шпальтах газети І. І. Карбулицький критикує діяльність буковинських депутатів, які представляючи провладну партію, не піклуються про добробут народу, про потреби кваліфікованих лікарів у селах і містечках Буковини, звертає увагу на те, що членами партії „Руська рада” стає дедалі більше москвофілів, порушує питання матеріального становища учителів, служби в армії, яку вважав для учителів непотрібною і зміни, що вводилися згідно з новим законодавством, неприйнятними для учителів. (Вчителі, за бажанням мали відслужити 1 рік у війську, а хто не виявляв такого бажання, то лише кілька тижнів. А за новим законодавством – всі повинні служити у війську цілий рік).

Після 1918 р., зі встановленням румунської влади на Буковині, становище І. Карбулицького як українського педагога і громадського діяча ускладнилося. Він живе і працює під пильним наглядом сигуранци, зазнає переслідування з боку румунських властей. Весною 1921 р. було зроблено навіть спробу перевести його на роботу вчителем у гірське румунське село Південної Буковини – Валесака¹⁹. На щастя, йому вдалося уникнути цього. Та щоб працювати і далі вчителем, змушений був скласти (у 1933 р.) спеціальній комісії екзамен з румунської мови і літератури, з історії Румунії і конституційного румунського права.

Під час румунської окупації Буковини, незважаючи на явно шовіністичну щодо українців урядову політику, І. Карбулицький активно працює на громадсько-культурній ниві. Виконує обов’язки (1925-1935 рр.) члена повітового шкільного комітету у Вашківцях та українських товариств „Народний дім” і „Українська школа”. 1936 р. вступає до Української національної партії, очолюваної Володимиром Залозецьким, стає на певний час (до 1938 р.) її функціонером. Громадсько-культурна діяльність І. Карбулицького у 20-30 роках ХХ ст. мала послідовно патріотичний характер, була спрямована на відстоювання національних інтересів і прав українців буковинського краю.²⁰

У вересні 1935 р. І. Карбулицький пішов на пенсію, переїхав на постійне проживання до Чернівців, де і застав його прихід Червоної армії на Буковину в червні 1940 р. І тоді він прагнув бути корисним своєму народові. Незважаючи на пенсійний вік, влаштувався на освітянську роботу – спочатку директором школи № 10, відтак – учителем шкіл № 2 та № 4.

Важкими видалися для нього роки другої румунської окупації Буковини (1941-1944 рр.). Довелося

знову жити під постійним наглядом сигуранци. Іларій Карбулицький очолює представницький орган українського населення Буковини і Бессарабії в підпіллі – Українська національна рада, яка після відходу радянських військ на своєму засіданні в Народному Домі в Чернівцях проголосила відновлення української державної влади на підставі рішень Буковинського віча 1918 р. За свідченням П. Войновського, управа Української національної ради складалася з дев’яти осіб. Оскільки протоколи засідань Ради не збереглися, її персональний склад можемо назвати лише на підставі свідчень учасників тих подій. Крім Іларія Карбулицького, до складу Української національної ради Буковини і Бессарабії входили Ольга Гузар, Василь Шерей, Юрій Дідів, Іван Жуковський, Роман Шавло, Мирослав Мичковський, Ярослав Жуковський, Петро Войновський, Олесь Микитюк та інші. Були також розроблені проекти формування владних структур на місцях та їх персонального складу. Зокрема, головою Чернівецької міської управи планувалося призначити Антона Заваду, відомого громадського діяча та колишнього віце-бургомістра м. Чернівці. Втім, цим органам не вдалося розгорнути ширшої діяльності і вийти поза рамки статусу „тіньового кабінету”. Українська делегація у складі Ореста Зибачинського, Ольги Гузар та Володимира Князького передала через німецького консула в Чернівцях меморіал до німецького уряду від населення Буковини з 25000 підписами, в якому протестувалося проти поновної анексії української національної території Буковини до Румунії та вимагалось її прилучення до України. Радянські джерела, визнаючи той незаперечний факт, що ряд учасників цієї акції було запроторено румунською владою в Садгірський концтабір, приписують її Буковинському куреню. Насправді ж, як свідчать документи сигуранци, останній меморіал було передано німецькому міністру Пфлаумеру 18 вересня 1941 р., тобто через місяць після виходу Буковинського куреня з Буковини. Його автором сигуранца вважала Іларія Карбулицького, голову Буковинсько-Бессарабської національної ради, якого тоді ж було внесено до реєстру особливо небезпечних українських іредентистів Буковини²¹.

Та найважчі, власне трагічні, для нього дні настали з поверненням на Буковину весною 1944 р. Радянської армії, з відновленням у краї радянської влади. Цього разу радянські власті поставились до І. Карбулицького неприхильно. 11 січня 1945 р. його, звинувативши в „антирадянсько-націоналістичній діяльності”, ув’язнили, а невдовзі засудили до позбавлення волі на 8 років. В чому ж звинувачувала влада відомого буковинського громадського діяча, який боровся за збереження етнічної самобутності, рідної мови, стародавніх звичаїв українського населення Буковини? Антирадянською визнана діяльність Українського народного дому у Чернівцях, створеного у 1884 р. ще в часи панування Австро-Угорщини для піднесення національної свідомості українців Буковини, де досить активну участь брав і І. Кар-

булицький. Його статті, опубліковані на шпальтах газети „Час”, що висвітлювали події кінця 20-х – 30-х років ХХ ст., були піддані суворій перевірці. У висновку спеціально створеної для цього комісії зазначалося, що „... в своїх статтях І. Карбулицький закликав до об'єднання України”²². Незважаючи на те, що жодних звинувачень І. Карбулицький не визнав, каратися у сталінських таборах йому довелося понад 9 років (до 16 березня 1954 р.). Слід підкреслити, що квартира І. І. Карбулицького була пограбована ще до рішення Особливої наради. При обшуку вилучені, крім особистих документів, так звані „компрометуючі матеріали”, зокрема всі авторські статті, книги, рукописи. Відразу ж після арешту була піддана грабунку домашня бібліотека, що нараховувала 2340 книг. До сьогоднішнього дня її доля невідома. Повернувшись із заслання й почувуючись невинним, він став домагатися реабілітації²³. Та цього так і не дочекався, померши в Чернівцях 30 січня 1961 року. Аж у 1990 р. рішенням Чернівецького обласного суду його було реабілітовано (посмертно).

Отже, суспільно-політична діяльність Іларія Карбулицького була тісно пов'язана з його головною діяльністю – педагогічною. Адже розуміючи, що без змін у державній політиці і ставлення влади до освіти, ніяких кардинальних змін не могло відбутися. Через громадські організації та політичні об'єднання І. Карбулицькому вдалося наблизити освіту до народу і продовжити просвіту серед населення, яка була започаткована ще у II пол. ХІХ ст.

¹ Карбулицький І. Спомини з мого життя / Іларій Карбулицький. – Літературно-меморіальний музей О. Кобилянської (Чернівці). – Інв. № 3709-3730.

² Карбулицький І. І. Розвій народного шкільництва на Буковині / Іларій Карбулицький. – Вашківці, 1907. – 148 с.; Карбулицький І. Що далі?! // Каменярі. – 1911. – Ч.6. – С.1-2.

³ Статут товариства „Руська школа” в Чернівцях // Руська школа. – 1888. – Вип. 1. – С.36-38.

⁴ Гарас М. Люстрована хроніка товариства „Український Народний Дім” в Чернівцях 1884-1934 / Микола Гарас. – Чернівці, 1934. – 147 с.

⁵ Марусик Т. Іларій Карбулицький – визначний буковинський педагог та громадський діяч / Тамара Марусик // Проблеми історії України: факти, судження, пошук. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2000. – №5. – С. 319-330.

⁶ Мусієнко І. В.; Фостій І. П. І. Карбулицький – науковець, педагог, громадянин і мученик / Ірина Мусієнко, Іван Фостій // Питання історії України: Збірник наукових статей. – Чернівці, 2002. – Т.5. – С. 151-159.

⁷ Снігур І. Про великого просвітителя Буковини І. Карбулицького / Іван Снігур // Час 2000. – 17 березня. – С. 12.

⁸ Справа про реєстрацію українського культурно-просвітнього товариства „Руська Бесіда” Чернівці // ДАЧО. – Ф.118. – Оп.3. – Спр. 12274. – Арк. 17.

⁹ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Олександр Добржанський. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 415-418 с.

¹⁰ Статут товариства „Руська школа” в Чернівцях //

Руська школа. – 1888. – Вип. 1. – С.37.

¹¹ Гарас М. Люстрована історія товариства „Українська школа” / Микола Гарас. – Чернівці, 1937. – С. 33.

¹² Марусик Т. Вказ. праця. – С. 320.

¹³ Пенішкевич Д. І. Карбулицький: Про вчителя, редактора учительської газети „Промінь” (1904-1907 рр.) / Дарія Панішкевич // Буковинське віче – 2000. – 21 червня с.3. – 7 червня. 2000. – С. 320.

¹⁴ Карбулицький І. Спомини з мого життя.

¹⁵ Карбулицький І. Що далі?!

¹⁶ Карбулицький І. Справа кандидатури народного учителя з Буковини до Ради Державної / Іларій Карбулицький // Промінь. – 1907. – Ч.1. – С. 3.

¹⁷ Карбулицький І. Що далі?!

¹⁸ Каменярі. – № 11. – 1911. – С.8.

¹⁹ Добржанський О., Старик В. Бажаємо до України! / Олександр Добржанський, Володимир Старик. – Одеса: Маяк, 2008. – С. 1130.

²⁰ Мусієнко І. В., Фостій І. П. Вказ. праця. – С. 151-159.

²¹ Боліла А. С. Вчителю, перед ім'ям твоїм... До 130-річчя від дня народження Іларія Івановича Карбулицького (1880-1961) / Аліна Боліла // Календар знаменитих та пам'ятних дат. – К.: Книжкова палата України ім. І. Франка, 2010. – №2. – С. 62.

²² Марусик Т. Вказ. праця. – С. 327.

²³ Мусієнко І. В., Фостій І. П. „Я вважав і вважаю себе невинним...” / Ірина Мусієнко, Іван Фостій // Буковина. – 1999. – 11 червня. – С. 3; 16 червня. – С. 3.

Добржанский Сергей, Флореску Людмила (Черновцы)

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИЛАРИЯ КАРБУЛИЦКОГО

Деятельность Илария Карбулицкого в основном было на образовательном поприще. Но общественно-политическая жизнь захватила и известного педагога. Именно через политическую деятельность он пытался расширить возможности украинского образования на Буковине.

Ключевые слова: Буковина, „Украинская школа”, „Руська бесіда”, Иларий Карбулицкий, общественно-политическая деятельность, партия, образование.

Serhiy Dobrgansky, Ludmila Florescu (Chernivtsi)

PUBLIC-POLITICAL ACTIVITY OF ILARIY CARBULICKYY

Ilariy Karbulickiy activity was based on the education field. But civil-political live captured genius teacher. The political activity must be change ukrainian education system on Bukovina.

Key words: Bukovina, „Ukrainian School”, „Ruska conversation”, Ilariy Karbulickiy, is public-political, party, education.

УДК: 94 (477.85) „1918/1940”

Олександр Руснак (Чернівці)

ЦЕНТРАЛЬНА ЛІКАРНЯ ЧЕРНІВЦІВ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті автор досліджує історію Центральної лікарні Чернівців у період входження краю до складу королівської Румунії. Характеризує керівний склад, зміни у структурі, матеріально-технічний стан. Висвітлює роботу окремих відділень та показує досягнення і проблеми у діяльності лікарів.

Ключові слова: Північна Буковина, медицина, Центральна лікарня, хвороби, санітарний стан.

У 1914-1918 рр. медична галузь Північної Буковини зазнала серйозної шкоди: по-перше, через бойові дії; по-друге, у зв'язку зі зміною територіальної приналежності регіону. Окреслені причини негативно вплинули практично на всі аспекти функціонування охорони здоров'я краю. Були пошкоджені приміщення, знизився рівень кваліфікації медичного персоналу, виникла катастрофічна нестача медикаментів, з'явився ряд проблем організаційного характеру тощо. Не була винятком і ситуація, що склалася у Центральній лікарні Чернівців (нині – Чернівецька обласна клінічна лікарня). Але невпинне поширення хвороб (у першу чергу, інфекційних) серед населення Північної Буковини і, до певної міри, бажання румунської влади задіяти медицину у пропагандистських цілях, змусили розпочати комплексну роботу з метою покращення медико-санітарного стану регіону. Значною мірою вона торкнулася і головного шпиталю краю, що мало певні позитивні наслідки.

Попри те, що документів і матеріалів з історії лікарні у період румунського правління збереглося порівняно небагато (головним чином лише декілька звітів, вміщених у справах фондів Державного архіву Чернівецької області та записи Генерального санітарного інспектора Буковини В. Паскала, опубліковані у вигляді невеличкої брошури¹), все ж певні моменти можна спробувати реконструювати.

Необхідність цього зумовлена, по-перше, відсутністю ґрунтовних досліджень науковців про роботу шпиталю в міжвоєнний період, по-друге, тим, що цього року лікарня відзначає свій 125-річний ювілей від часу заснування.

Після приєднання Північної Буковини до королівської Румунії і встановлення румунської адміністрації у 1918 р. шпиталь отримав назву „Центральна лікарня”². З 1931 р. – став називатися іменем румунського короля Кароля ІІІ³.

Усі зміни, що відбувалися у лікарні, проходили під безпосереднім керівництвом головних лікарів (медиків-директорів), кар'єра яких фактично розпочалася і до того, як вони очолили заклад, пройшла у різних його відділеннях. У перші роки після приєднання краю до Румунії, адміністрацію

шпиталю очолював Володимир Филипович. Після виходу на пенсію з 15 червня 1919 р. його замінив Євдокій Прокопович⁴. Пропрацювавши кілька місяців, помер 31 жовтня 1919 р. Наступником став Євзєбій Ісopesку. Після нього, з 24 серпня 1931 р. був призначений Миколай Даниїл⁵. Решта персоналу (за даними на початок 1920-х рр.) – близько 15 лікарів різних рівнів кваліфікації, 20 службовців, 145 технічних працівників⁶. Поширеною тенденцією у 1918-1940 рр. було те, що при підборі персоналу переваги надавалися лікарям румунської національності⁷.

Ключовою проблемою, пов'язаною з історією лікарні, є її структура, що зазнавала постійних змін, викликаних потребами часу і фінансовими можливостями крайової влади. Якщо у спадок від австрійського періоду дісталася сім відділень: внутрішніх хвороб, два хірургічних, очне, дермато-венеричне, інфекційне та радіологічне⁸, то наприкінці румунського правління їх вже налічувалося не менше восьми⁹. Додалося ще одне відділення внутрішніх хвороб та відділення вуха, горла і носа¹⁰, але достеменно невідомо, чи залишилось функціонувати радіологічне. Окрім цього, у складі лікарні з'явилися поліклініка¹¹, аптека, склад медикаментів¹², Інститут сказу і амбулаторії¹³. Продовжив роботу лікарняний морг¹⁴.

Якщо у 1921 р. лікарня була розрахована на 535 ліжко-місць для пацієнтів з різними недугами, то з 1935 р. додалося ще 30 ліжок для хворих на туберкульоз, у результаті чого загальна кількість місць зросла до 565¹⁵. Для порівняння: лікарні у повітах краю мали по 80-100 ліжко-місць¹⁶.

Розглянемо найважливіші структурні зміни детальніше. По закінченні війни явною була необхідність покращення надання медичної допомоги населенню краю¹⁷. Оскільки у більшості не було коштів для лікування у лікарні, а консультативної медицини не існувало¹⁸, військові лікарі започаткували надання мешканцям регіону безкоштовних медичних консультацій та роздачу ліків, яких не вистачало навіть у приватних аптеках. Згодом, щоб підняти рівень медичних послуг, командування 8-ї дивізії запропонувало відновити окрему поліклініку. 12 січня 1919 р. пропозиція була прийнята адміністрацією Буковини, і у старому приміщенні поліклініки почалися відновлювальні роботи. 8-а дивізія витратила на них 75 тис. левів, а ще на 25 тис. закупила обладнання¹⁹. 7 липня 1919 р. поліклініка запрацювала²⁰, і після дозволу королеви Марії почала називатися її іменем. Засновником поліклініки можна вважати військового лікаря – полковника Гафенку²¹.

Зазначимо, що окрім основної мети – надання лікарської допомоги – при відновленні роботи поліклініки нова влада керувалася бажанням проведення румунської національної пропаганди. Тож допоки вона була під військовою адміністрацією, її відвідали королівські особи: король Фердинанд І, принцеса Єлизавета і принц Кароль, які залишилися задоволеними.